

Elżbieta Chrabonszczewska

Międzynarodowy rynek bankowy

International Journal of Management and Economics 2, 17-35

1997

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Elżbieta Chrabonszczewska

Katedra Finansów Międzynarodowych

MIĘDZYNARODOWY RYNEK BANKOWY

Wstęp

Międzynarodowy rynek bankowy jest częścią szeroko rozumianych międzynarodowych rynków finansowych. Do rynków tych należy zaliczyć: rynek kapitałowy, rynek pieniężny, rynek ubezpieczeń, rynek walutowy.

W zależności od zasięgu można mówić o globalnym rynku finansowym, rynku europejskim lub rynku narodowym. Obok tradycyjnych rynków finansowych wyłoniły się nowe rynki, takie jak rynek instrumentów pochodnych, rynki w krajach rozwijających się oraz rynki w krajach post socjalistycznych.

Wzrost konkurencji na rynkach finansowych spowodował obniżanie rentowności banków, powstanie nowych form usług bankowych, tendencje do ograniczania kosztów i lepszego wykorzystywania nadwyżek płynności. Procesy globalizacji rynków finansowych oraz wzrost ryzyka wywołały konieczność nadzoru nad międzynarodową działalnością banków. Problem kontroli międzynarodowego rynku bankowego wiąże się z kontrolą całego międzynarodowego rynku finansowego. Występowanie na tym rynku instrumentów obecnych jednocześnie na kilku rynkach finansowych wymaga powstania instytucji kontroli globalnej.

Obecnym etapem rozwoju kontroli jest wzrost współpracy między instytucjami kontroli poszczególnych segmentów w zakresie harmonizacji przepisów i wymiany informacji.

Ewolucja międzynarodowej działalności banków

Historycznych początków międzynarodowej działalności banków można doszukiwać się już w XIII i XIV wieku.¹ Jednak dla współczesnej bankowości najważniejsze są wydarzenia, jakie miały miejsce po I i II wojnie światowej. Po II wojnie światowej rozwój bankowości międzynarodowej wiązał się z rozwojem międzynarodowych przedsiębiorstw, handlu, centrów finansowych i finansowego pośrednictwa.

Rozwój międzynarodowej działalności bankowej wiąże się z szeregiem korzyści oraz kosztów, jakie ponosi kraj przyjmujący banki zagraniczne. Do korzyści należy zaliczyć²:

- stworzenie konkurencji dla banków krajowych dążących do zajęcia pozycji monopolistycznej;

- polepszenie efektywności wykorzystania kapitału finansowego i zarządzania funduszami, a także wydajności pracy i zwiększenie szybkości krążenia pieniądza w skali międzynarodowej;

- rozszerzenie wachlarza usług bankowych.

Natomiast po stronie kosztów należy zapisać:

- dążenie banków zagranicznych do unikania przepisów i kontroli władz monetarnych zarówno kraju przyjmującego, jak i macierzystego,

- destabilizujący wpływ na wewnętrzną politykę monetarną, z powodu ich wysokiej płynności finansowej i możliwości występowania celów sprzecznych z założeniami krajowej polityki monetarnej.

Rozwój międzynarodowej działalności kredytowej banków prywatnych uzależniony był od procesu umiędzynarodowienia systemu bankowego. Procesy internacjonalizacji bankowości przebiegały w kilku charakterystycznych etapach.

Pierwszy z nich został zapoczątkowany przez kolonialne banki brytyjskie i był umocniony dzięki roli, jaką odgrywał Londyn – centrum finansowe świata w czasie Imperium. Etap ten zakończył się wraz z wybuchem I wojny światowej.

Drugi etap charakteryzował się rywalizacją anglo-amerykańską i zwycięstwem Nowego Jorku nad Londynem. Został on zahamowany przez kryzys lat trzydziestych.

Trzeci natomiast etap rozpoczął się wraz z powrotem wymiennalności walut w 1958 r. Etap ten wiąże się bardzo silnie z powstaniem rynku eurowalutowego. W następnych dwudziestu latach można było obserwować skorelowany wzrost sieci bankowej, kredytów międzynarodowych oraz rozmiaru rynku eurowalutowego. Utrzymywanie systemu ograniczeń walutowych aż do początku lat siedemdziesiątych spowodowało oddzielny rozwój narodowej bankowości oraz rynku eurowalutowego, który był miejscem aktywności międzynarodowej banków narodowych.

Lata sześćdziesiąte to okres zagranicznej ekspansji banków amerykańskich³. Rozwój ten był spowodowany kilkoma czynnikami:

- wzrostem znaczenia dolara jako waluty międzynarodowej;

- zwiększeniem amerykańskich zagranicznych inwestycji bezpośrednich, co w późniejszym okresie spowodowało ograniczenia kredytów bankowych;

- dwukrotną liberalizacją depozytów terminowych i certyfikatów depozytowych banków amerykańskich (w latach 1966 i 1969-70). Banki amerykańskie mogły

teraz pożyczać te środki swoim oddziałom zagranicznym i w rezultacie zachęcać swoich klientów do tworzenia depozytów eurodolarowych, co przybrało dość znaczne rozmiary. Londyn i europejskie centra finansowe stały się, przed Karaibami i Dalekim Wschodem, korzystnym miejscem implantacji zagranicznej.

Lata siedemdziesiąte dla rynku kredytowego obfitowały w nadwyżki petrodolarów, które poprzez system bankowy zostały skierowane do krajów rozwijających się. Zadłużenie zagraniczne tych krajów bardzo wzrosło. W tym okresie obserwować można rozwój bankowości międzynarodowej, zwłaszcza regionalne banki amerykańskie zanotowały sukces na tym polu. Jednakże banki europejskie, a także i japońskie, brały udział w zdobywaniu rynków zagranicznych i zakładaniu swoich oddziałów zagranicznych. Londyn jako centrum działalności eurowalutowej zaczął tracić swoje znaczenie na rzecz innych centrów europejskich oraz tzw. offshore centers na Karaibach i Dalekim Wschodzie.

Lata osiemdziesiąte w znacznym stopniu zdominowane zostały przez problemy zadłużenia krajów rozwijających się, ale także przez procesy deregulacji, jakie miały miejsce w bankowości amerykańskiej. Szczególnie dwa akty z tego okresu są istotne. Po pierwsze – Depository Institutions Deregulation and Monetary Control Act z 1980 r., po drugie – Garn-St. Germain Depository Act z 1982 r. Obserwuje się jednocześnie dynamiczny rozwój bankowości japońskiej. Japonia staje się pierwszym w świecie kredytodawcą. Banki europejskie w tym czasie umacniają swoją pozycję. Ważnym zjawiskiem dla rynku kredytowego jest wzrost konkurencyjności rynku papierów wartościowych jako tańszego źródła finansowania w stosunku do kredytów bankowych. Rynki papierów wartościowych oferują nowe instrumenty finansowe, co w konsekwencji wpływa na wzrost mundializacji tego rynku. Koniec lat osiemdziesiątych to rozwój procesów globalizacji rynku finansowego.

Lata dziewięćdziesiąte charakteryzują się rozwojem nowych rynków finansowych – „Emerging market”. Są to rynki azjatyckie, rynki krajów Europy Centralnej i Wschodniej. Kraje Europy Zachodniej tworzą Jednolity Rynek. Nowe rynki Europy Centralnej i Wschodniej są miejscem implantacji banków amerykańskich oraz banków Unii Europejskiej. Nie można nie wspomnieć o kryzysach finansowych, które dotknęły w mniejszym stopniu banki Unii Europejskiej, w większym zaś banki amerykańskie i japońskie oraz brytyjskie. Kryzys w Meksyku również wpłynął na brak stabilizacji na rynkach finansowych w latach dziewięćdziesiątych.

Międzynarodowy rynek bankowy poddany został ostatnio silnej konkurencji ze strony innych segmentów rynku finansowego. Wzrost płynności banków europejskich, spowodowany niedawnymi spłatami kredytów, spotkał się z niewystarczającym popytem wywołanym niechęcią do oferowanych przez banki długoterminowych instrumentów finansowych związanych ze stałą stopą procentową. Spowodowało to zmniejszenie tempa wzrostu międzynarodowych kredytów bankowych. Natomiast kredyty konsorcjalne, które cechują się dużo większą

elastycznością w ostatnich latach, charakteryzują się większą dynamiką. Zjawisko to ilustruje tabela 1.

Tabela 1. Charakterystyka międzynarodowej działalności banków (w mld USD)

Wyszczególnienie	1991	1992	1993	1994
Przyrost aktywów banków międzynarodowych ogółem	-109,9	146,7	316,5	263,2
Przyrost kredytów bankowych międzynarodowych netto	185,0	165,0	195,0	180,0
Przyrost pasywów banków międzynarodowych	-156,7	111,4	144,3	636,3
Kredyty konsorcjalne	136,7	221,4	220,9	252,0

Źródło: Banque des Règlements Internationaux. Rapport annuel 1995, s. 185.

Polityka internacjonalizacji banków

Działalność finansowa banków była zawsze bardzo umiędzynarodowiona, a okres ograniczenia tej działalności w ramach granic narodowych w okresie międzywojennym należy zaliczyć do wyjątkowych. Wyższa rentowność oraz mniejsze ryzyko kredytów międzynarodowych w porównaniu z krajowymi, aż do wybuchu kryzysu zadłużenia, przyczyniły się do rozwoju działalności międzynarodowej banków. Kryzys naftowy spowodował konieczność szybkiego transferu wielkich strumieni kapitału z krajów naftowych do krajów deficytowych, co przyczyniło się do przyspieszenia procesu internacjonalizacji banków. Obecnie wydaje się, że proces internacjonalizacji banków został w krajach zachodnich ustabilizowany, natomiast w krajach postsocjalistycznych uległ ożywieniu.

Procesowi umiędzynarodowienia banków towarzyszyło umiędzynarodowienie działalności przemysłowej, a obydwie te zjawiska są wzajemnie uzależnione. Ekspansja zagraniczna banków przebiegała w różny sposób. Wyróżnia się trzy rodzaje polityki internacjonalizacji banków:⁴

- polityka współpracy,
- polityka implantacji,

– polityka integracji.

Polityka współpracy polega na uprzywilejowaniu stosunków między partnerskimi bankami, które łączą swoje zagraniczne sieci bankowe pod postacią fikcji prawnej. W rzeczywistości utrzymują niezależność swoich banków.

Polityka implantacji polega na utworzeniu najpierw stanowiska reprezentanta za granicą. Funkcja reprezentanta wiąże się z przeprowadzaniem różnych operacji z wyjątkiem przyjmowania wkładów i udzielania kredytów. Jeżeli po analizie rynku okaże się, że celowe jest rozszerzenie działalności, to można utworzyć w danym kraju filię lub oddział banku.

Można wyróżnić kilka typów zagranicznych biur bankowych:⁵

- biuro przedstawicielskie (representative office),
- bank korespondent (correspondent bank),
- oddział zagraniczny (branch bank),
- konsorcjum banków,
- bank konsorcjalny,
- agencja (agency),
- filia banku (banking subsidiaries),
- bank pomocniczy,
- zagraniczny korespondent bankowy.

Każda z tych form ma odmienny zakres uprawnień co do posiadania kapitału, dokonywania operacji depozytowych, kredytowych czy osobowości prawnej.

Polityka integracji polega bądź na utworzeniu filii wielonarodowej, bądź na wejściu jako udziałowiec do banku lokalnego. Wzięcie udziału w filii wielonarodowej wymaga określonego kapitału i uzależnione jest od rozmiaru rynku, na którym zamierza się prowadzić działalność. Natomiast wejście w charakterze udziałowca do banku lokalnego wymaga znalezienia formuły pogodzenia interesów lokalnych z międzynarodowymi.

Zmiany w księgowości banków

Obok ewolucji dotyczącej procesu internacjonalizacji banków nastąpiły również zmiany w strukturze aktywów i pasywów oraz zapisów księgowych w bankach. Tradycyjna działalność bankowa polegała na gromadzeniu depozytów oraz udzielaniu kredytów. Zmiany, jakie nastąpiły w strukturze aktywów i pasywów banków międzynarodowych, odzwierciedlają proces zmian, jakie dokonały się w działalności tych banków.

Po stronie aktywów, obok kredytów udzielanych różnym klientom i posegregowanych według okresu zwrotu oraz przeznaczenia, znajdują się różne katego-

rie papierów wartościowych, wyróżnione według przedmiotu ich posiadania (udziały, lokaty lub związane z operacjami tresorerie), rezerwy utrzymywane w innych instytucjach finansowych (depozyty międzybankowe), rezerwy w Instytucie Emisyjnym (rezerwy obowiązkowe), nieruchomości.

Po stronie pasywów zasoby klientów rzadziej pochodzą z depozytów, a coraz częściej są to certyfikaty depozytowe i obligacje. Są one uzupełniane przez środki pochodzące z rynku międzybankowego oraz operacji zmiany struktury portfela papierów wartościowych. Kapitały własne banku są często uzupełniane przez papiery wieczyste.

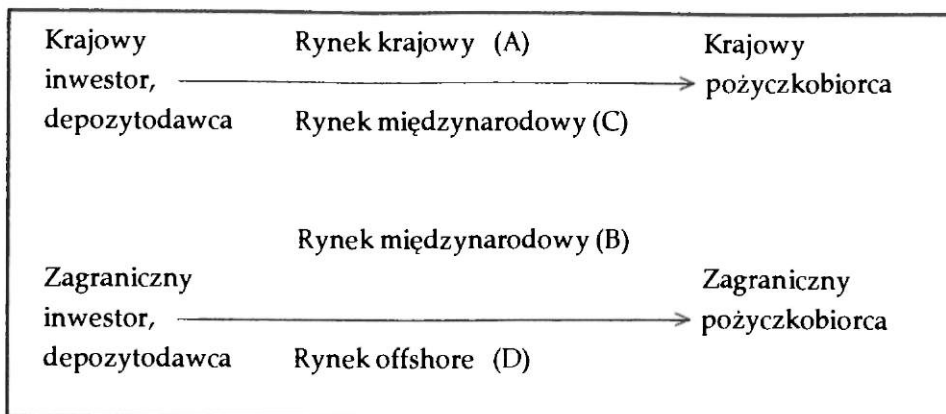
W ciągu ostatnich lat ten bilans uległ szybkiej transformacji zwłaszcza od czasu liberalizacji. Banki posiadają pewien typ zasobów bądź do zakontraktowania jako aktywa, bądź do zdobycia innych zasobów drogą nowych instrumentów finansowych w ramach procesu innowacji finansowych.

Do istotnych zmian należy zaliczyć spadek udziału depozytów na żądanie. W bankach francuskich w latach 1986-1992 udział tych depozytów spadł z 45% do 27%, natomiast nastąpił wzrost certyfikatów depozytowych z 4,2% do 36%.⁶ Ogólnie rzecz biorąc różne odmiany papierów wartościowych zajmują coraz więcej miejsca w bilansie banków międzynarodowych. Pozwala to na większą elastyczność w zarządzaniu ryzykiem stopy procentowej i płynnością związaną z różnicą między strukturą terminów aktywów i pasywów. Ponieważ oprocentowanie papierów wartościowych jest niższe, banki tracą część marży zysku związaną z działalnością pośrednictwa. Marża ta spadła w latach 1987-1990 w bankach francuskich z 4,96 do 3,42%.⁷ Zmusza to banki do zarabiania na różnego rodzaju usługach.

Operacje pozabilansowe w ostatnich latach uległy prawdziwej eksplozji. Zalicza się do nich transakcje terminowe, opcje, operacje na indeksach giełdowych, operacje swap, dewizy do dostarczenia i należne. W niektórych wielkich bankach operacje pozabilansowe mogą przekroczyć sumę bilansową od 3 do 5 razy.

Międzynarodowe operacje banków prowadzone są przez te same banki, które stanowią system bankowy krajowy, z wyjątkiem kilku wyspecjalizowanych instytucji, jak np. banki konsorcjalne. Obok technik stosowanych na rynku krajowym, międzynarodowy rynek bankowy jest miejscem narodzin nowych technik, które są adoptowane na rynku krajowym.

W międzynarodowych centrach bankowych wyróżnić można 4 podstawowe typy transakcji (por. rys. 1).

Rys. 1. Schemat transakcji w międzynarodowym centrum finansowym

Źródło: D.K. Eiteman, A.I. Stonehil, M.H. Moffett, *Multinational Business Finance*, Addison Wesley, Massachusetts 1992, s. 280.

Na rynku krajowym A inwestorzy dostarczają środków na rynek bezpośrednio poprzez nabywanie papierów wartościowych, udziałów, akcji, obligacji. Wielkość kredytów zależy od inwestorów krajowych. Rynki międzynarodowe B i C egzystują, gdy krajowe fundusze są udostępniane zagranicznym pożyczkobiorcom, bądź też zagraniczne fundusze skierowane są do krajowych kredytobiorców. Również dotyczy to udostępniania zagranicznych funduszy zagranicznym pożyczkobiorcom. W takich centrach finansowych jak Londyn, Tokio, Nowy Jork realizowane są wszystkie 4 typy operacji, w pozostałych centrach finansowych realizowane są dwa lub trzy spośród wymienionych 4 typów. Typ D operacji dotyczy głównie offshore centre.

Uczestnicy międzynarodowego rynku bankowego

Pomimo istnienia wielu (kilkaset) banków zajmujących się działalnością międzynarodową, tylko niewielka ich część (kilkadziesiąt) odgrywa poważną rolę na międzynarodowym rynku kredytowym. Należy dodać, że międzynarodowa działalność bankowa przyciągnęła początkowo liczne banki handlowe, depozytowe i kasy oszczędnościowe.

Międzynarodowy rynek bankowy charakteryzuje się koncentracją największych banków w kilku krajach. Spośród 100 największych banków aż 57 zlokalizowanych jest w 4 krajach pozaeuropejskich: 31 w Japonii, 17 w USA, 5 w Kanadzie,

4 w Australii. W Europie największe banki należą do Francji (9), W. Brytanii (8), Niemiec (5), Hiszpanii (5), Włoch (4), Belgii (3), Szwajcarii (3).⁸

Stopień koncentracji tej działalności jest szczególnie wysoki na rynku londyńskim. W końcu 1985 r. 50 wielkich banków City (na 500 funkcjonujących) kontrolowało 66% wszystkich kredytów na tym rynku.⁹ Dziesięć lat wcześniej stopień koncentracji był jeszcze wyższy (72%).

Banki depozytowe. Celem banków depozytowych jest transformacja krótkoterminowych depozytów w kredyty średnioterminowe i krótkoterminowe. Tego typu banki rozwinęły się szczególnie w USA, W. Brytanii, Francji i Japonii.

Lata dwudzieste i trzydzieste, kiedy to w Stanach Zjednoczonych obowiązywały liczne ograniczenia (Mac Fadden Act, Glass-Steagall Act), były okresem poszukiwań na rynku eurodewizowym możliwości ominięcia tych ograniczeń.

Również clearingowe banki brytyjskie oraz banki kolonialne przyczyniły się do rozwoju rynku eurodewizowego, gdyż był to sposób na ograniczenia dewizowe istniejące do listopada 1979 r., które zmniejszyły znaczenie funta w obrocie międzynarodowym.

Francja miała, podobnie jak W. Brytania, silnie rozwiniętą sieć banków kolonialnych. Do rozwoju działalności międzynarodowej banków francuskich przyczyniła się reglamentacja krajowych kredytów prowadzona od 1972 r., a także rozwój międzynarodowej wymiany handlowej Francji. Banki japońskie zaangażowały się stosunkowo późno w działalność międzynarodową (na początku lat siedemdziesiątych). Miały też o wiele mniejszą sieć banków zagranicznych niż Francja czy W. Brytania. Jednakże dzięki ogromnej dynamice już w końcu lat osiemdziesiątych osiągnęły znaczącą pozycję na rynku kredytów międzynarodowych.

Banki uniwersalne. Rozwinęły się one w Niemczech, Szwajcarii i Austrii. Nie ograniczają swojej działalności do pośrednictwa między kredytami a depozytami, ale prowadzą bezpośrednie operacje emisyjne i lokacyjne na rynkach finansowych. Dlatego też są bardziej aktywne na rynkach euroobligacji niż na rynkach kredytowych. Francuskie banki d'affaire odgrywają podobną rolę. Natomiast banki szwajcarskie odgrywają rolę specyficzną, gdyż inwestują kapitały, którymi zarządzają w ramach funduszy powierniczych.

Kasy oszczędności. Kasy oszczędności oraz kasy rolne dołączyły najpóźniej do działalności międzynarodowej. Stanowią one konkurencję dla banków, ale ze względu na spóźniony start ich znaczenie na międzynarodowym rynku kredytowym jest niewielkie.

Nowe instytucje. Do kryzysu meksykańskiego podział rynku kredytowego na rynek kredytu bankowego i rynek obligacji był stosunkowo jasny. Lecz potem nastąpił rozwój nowych technik finansowych, jak np. emisje gwarantowane, które spowodowały połączenie się tych rynków.

Amerykańskie banki inwestycyjne, angielskie merchant banks, domy maklerskie, które dominowały na eurorynku, wprowadziły banki depozytowe do nowej działalności, natomiast banki depozytowe oferowały w zamian kwalifikowanych urzędników. Instytucje bankowe nowej generacji oferują współczesne, bardziej wyrafinowane produkty na rynku finansowym.

Struktura rynku bankowego

Dość długo istniały trudności w określeniu udziału poszczególnych banków narodowych w działalności międzynarodowej. Były jedynie wyrywkowe informacje, dotyczące niektórych centrów finansowych, np. centrum londyńskiego. Dopiero od 1983 r. Bank Rozrachunków Międzynarodowych rozpoczął systematyczne badania w tym zakresie. Bank ten mieści się w Bazylei i stanowi podstawowe źródło informacji statystycznych dotyczących operacji banków w eurodewizach i walucie narodowej z podmiotami gospodarczymi nierezydentami.

Dane z tabeli 2 pozwalają na wysnucie wniosku dotyczącego dominacji na międzynarodowym rynku banków pochodzących z kilku krajów: Stanów Zjednoczonych, Japonii, Niemiec, Francji, W. Brytanii i Szwajcarii. W 1983 r. banki te kontrolowały 78% kredytów międzynarodowych. W 1990 r. wskaźnik dla tej grupy krajów wynosił 72%, w 1994 r. spadł do 58%, co było spowodowane głównie ograniczeniem działalności kredytowej banków amerykańskich i japońskich. Banki japońskie, po okresie gwałtownego wzrostu ich udziału w międzynarodowym rynku kredytowym z 21% w 1983 r. do 35,5% w 1987 r. zanotowały znaczny spadek tego udziału w 1994 r. – do 14,2%. Udział Stanów Zjednoczonych w międzynarodowym rynku kredytowym od 1983 r. systematycznie się obniżał: z 29,5% w 1983 r. do 7,5% w 1994 r. Natomiast banki niemieckie po okresie stopniowego wzrostu udziału w rynku od 6,7% w 1983 r. do 11,3% w 1992 r. zanotowały prawie dwukrotny spadek udziału w 1994 r. (6,5%). Banki francuskie od roku 1983 do roku 1990 utrzymywały stałą część rynku kredytowego – około 9%. Następnie, po okresie niewielkiego wzrostu, ich udział w rynku ukształtował się na poziomie 7,4%. Banki brytyjskie w tym okresie charakteryzowały się stałą, niewysoką tendencją spadkową udziału w rynku aż do roku 1992, kiedy ta tendencja odwróciła się i nastąpił znaczny wzrost ich udziału – do 16,9% w 1994 r. Udział banków szwajcarskich wahał się w badanym okresie od 3,6% do 6,6%.

Tabela 2. Ewolucja udziału banków różnych krajów w działalności międzynarodowej w latach 1983-1994

Banki	1983	1987	1990	1992	1994
Ogółem w mld USD	2 136	4 387	6 251	6 040	7 103
Amerykańskie: w mld USD w %	631 29,5	648 14,8	714 11,4	656 10,9	532 7,5
Japońskie: w mld USD w %	451 21,1	1 556 35,5	2 121 33,9	1 678 27,8	1 008 14,2
Niemieckie: w mld USD w %	144 6,7	347 7,9	607 9,7	683 11,3	462 6,5
Francuskie: w mld USD w %	190 8,9	376 8,6	553 8,8	657 10,9	527 7,4
Brytyjskie: w mld USD w %	171 8,0	253 5,8	273 4,4	294 4,9	1 200 16,9
Szwajcarskie: w mld USD w %	77 3,6	190 4,3	230 3,7	397 6,6	404 5,7

Źródło: Banque des Règlements Internationaux. Rapport annuel 1984; 1993, s.117; 1995, s.187.

Do czynników, które spowodowały takie kształtowanie się udziału w rynku wyżej wymienionych krajów należy zaliczyć:

- zmiany kursu poszczególnych walut w stosunku do dolara,
- zmniejszenie kosztu kapitału dla banków ze względu na techniki finansowe rejestrowane poza bilansem,
- zmiany rentowności operacji zagranicznych w stosunku do krajowych,
- wymagania co do współczynnika funduszy własnych,
- zróżnicowanie ryzyka między działalnością krajową a międzynarodową,
- wzrost znaczenia nowych rynków finansowych oraz offshore centres.

Centra finansowe

W organizowaniu działalności kredytowej banków ważną rolę pełnią międzynarodowe centra finansowe. Wobec braku precyzyjnej definicji, o ważności danego centrum decyduje kilka cech, do których zalicza się:

- ilość banków zagranicznych,

- udział działalności prowadzonej w walutach obcych,
- udział działalności prowadzonej przez nierezydentów,
- rozmiar rynku pieniężnego,
- wielkość rynku walutowego.

Międzynarodowe centra finansowe posiadają szereg zalet, które stanowią o ich konkurencyjności w zakresie ułatwiania działalności kredytowej banków międzynarodowych. Do takich zalet zalicza się oszczędności płynące ze skali operacji, płynność rynku finansowego, elastyczne regulacje prawne i podatkowe pozwalające na stosowanie innowacji, wykwalifikowaną i o dużym zróżnicowaniu specjalizacyjnym kadrę operatorów rynku finansowego, jak również wystarczającą podaż specjalistów związanych z rynkiem finansowym, takich jak: księgowi, adwokaci, prawnicy, informatycy. Do tego należy zaliczyć sieć transportu, rozwiniętą telekomunikację, dostępność biur i wykwalifikowanego personelu biurowego.

Do najważniejszych centrów finansowych należą: Londyn, Nowy Jork, Tokio, Paryż, Frankfurt, oraz offshore centers.

Tabela 3 wskazuje na ewolucję udziału różnych centrów finansowych w działalności międzynarodowej banków w latach osiemdziesiątych. Widać wyraźnie, że w siedmiu ośrodkach koncentruje się ponad 60% działalności międzynarodowej banków.

Tabela 3. Udział różnych międzynarodowych centrów finansowych w międzynarodowej działalności bankowej (w %)

Wyszczególnienie	1980	1986	1991
Niemcy	4,0	4,4	6,1
St. Zjednoczone	9,4	14,4	9,4
Francja	9,4	6,2	6,6
Japonia	6,2	10,5	15,1
Luxemburg	5,6	4,3	5,0
W. Brytania	26,2	21,8	16,3
Szwajcaria	3,4	3,3	6,3
Pozostałe centra	35,8	35,1	35,2
Globalna wielkość kredytu w mld USD (= 100%)	1 890	3 278	6 240

Źródło: Banque des Règlements Internationaux, Raport annuel, 1980-1992, s.182-185.

Lata osiemdziesiąte charakteryzują się niezwykle dynamiczną dynamiką bankowych kredytów zagranicznych. Wzrosły one w tym czasie ponad trzykrotnie: z 1890 mld do 6240 mld. W 1994 r. wielkość udzielonych kredytów wynosiła 7 103,2 mld USD.¹⁰

O ile łączny udział siedmiu krajów w międzynarodowej działalności bankowej nie zmienił się, to poszczególne centra zmieniały swoją pozycję na rynku.

Londyn. Jest najstarszym międzynarodowym rynkiem kredytowym. Rozwój jego nastąpił w XIX wieku w związku z dominacją W. Brytanii w przemyśle, handlu, żegludze i ubezpieczeniach. Ta wiodąca rola oraz siła funta sprawiły, że do Londynu napłynęły kapitały pożyczkowe. Rynek londyński podlegał ewolucji. Najpierw było centrum finansowe imperium brytyjskiego, następnie centrum funta sterlinga, a obecnie jest to najważniejsze centrum rynku eurodolara. Londyn stanowi pewnego rodzaju offshore centre dla transakcji eurodolarowych. Od czasu ożywienia międzynarodowej działalności bankowej w latach sześćdziesiątych, Londyn mógł powiększyć swoją przewagę nad Nowym Jorkiem dzięki licznym ograniczeniom dotyczącym swobody transferu kapitału, jakie istniały w owym czasie w Stanach Zjednoczonych. W latach osiemdziesiątych udział Londynu w międzynarodowej działalności bankowej systematycznie się zmniejszał i w 1991 r. stanowił już tylko 16,3% wobec 26,2 % w roku 1980 Londyn jest jednak miastem, gdzie znajduje się najwięcej banków zagranicznych – ponad 400 banków z 70 krajów. Najwięcej jest tu banków amerykańskich (ok. 80), japońskich i francuskich. Mają tu swoją siedzibę liczne konsorcja bankowe, których jest ponad 30. Banki angielskie nigdy nie były nacjonalizowane, a wieloletnie doświadczenia organizacyjne i instytucjonalne stanowią o ich stabilności i tradycji. Na rynku angielskim działają: angielskie banki komercyjne, specjalne banki angielskie dla operacji zagranicznych oraz banki zagraniczne.

Nowy Jork. Rynek nowojorski nabrał znaczenia dopiero po II wojnie światowej. Na rynku tym działają banki komercyjne, które mają silnie rozbudowaną sieć korespondentów zagranicznych, banki zagraniczne, banki inwestycyjne, oraz szereg firm pośredniczących.

Udział swój w międzynarodowej działalności bankowej Stany Zjednoczone początkowo zwiększyły z 9,4% w 1980 r. do 14,4 % w 1986 r., a następnie powróciły do poprzedniego poziomu w 1991 r. Od 1978 r., kiedy wprowadzono w USA ustawę o bankowości międzynarodowej zrównującą w prawach banki krajowe i zagraniczne (te ostatnie były uprzywilejowane na rynku amerykańskim), dynamika zagranicznej ekspansji USA uległa ograniczeniu.

Tokio. Japonia w ciągu lat osiemdziesiątych wyszła na drugie miejsce, po W. Brytanii, w międzynarodowej działalności bankowej z udziałem 15,1%. W porównaniu z rokiem 1980 (6,2%) był to ponad dwukrotny wzrost. System bankowy Japonii obejmuje (obok banku centralnego)¹¹:

- 229 banków (143 krajowe, w tym 11 city banków i 86 zagranicznych, działających w Japonii),

- 16 banków powierniczych (w tym 9 filii zagranicznych instytucji),

- 3 banki kredytu długoterminowego.

Obok tego na rynku finansowym w Japonii działają prywatne instytucje finansowe (towarzystwa kredytowe, spółdzielnie pożyczkowe) oraz państwowe instytucje finansowe.

Wymienione w pierwszej grupie city banki mają najwyższy stopień internacjonalizacji, one też stanowią o działalności bankowości japońskiej za granicą. Sieć zagraniczną tych 11 banków stanowi 205 oddziałów zlokalizowanych w Azji (54), w Europie i na Środkowym Wschodzie (66) oraz w Stanach Zjednoczonych (88). Obok oddziałów banki japońskie posiadają liczne biura przedstawicielskie, np. Bank of Tokyo ma 400 biur przedstawicielskich za granicą. W Tokio działa 86 banków zagranicznych, co oznacza połowę banków działających w Paryżu, oraz 9 filii banków zagranicznych.

Paryż. Francja w latach osiemdziesiątych w niewielkim stopniu utraciła swoją pozycję na rynku: spadek z 9,4% w 1980 r. do 6,6% w 1991 r. W Paryżu działa około 170 banków zagranicznych, co stanowi połowę tego co w Londynie. Najliczniej reprezentowane są banki amerykańskie (około 30), istnieją banki angielskie, arabskie i rosyjskie. Dzięki tym wszystkim bankom Paryż zajmuje drugie miejsce w dystrybucji eurokredytów.

Luksemburg. Zagraniczny sektor bankowy w Luksemburgu stanowi prawie 80% całego sektora bankowego. Dominujące są na tym rynku banki niemieckie, szwajcarskie, skandynawskie, natomiast nie ma banków angielskich, które nie chcą dublować funkcji Londynu w Europie.

Offshore centres. Są to centra finansowe stwarzające szczególnie korzystne warunki do prowadzenia międzynarodowej działalności finansowej. Niektóre z nich stanowią prawdziwie wolne strefy bankowe, jak np. powstałe w 1981 r. International Banking Facility w Stanach Zjednoczonych, czy utworzony w Japonii w 1986 r. Japan Offshore Market. Jednak w rozumieniu potocznym pojęcie offshore centres dotyczy kilku księstw oraz dość egzotycznych wysp (np. Luksemburg, Liechtenstein, Wyspy Bahama, Kajmany).

Słownik Reutera podaje następującą definicję offshore centre „ jest to konglomerat banków przybrzeżnych skuszonych korzyściami podatkowymi płynącymi z operowania w określonych ośrodkach finansowych”. Cechy charakterystyczne offshore centre są następujące:

- obowiązki dotyczące minimum kapitałowego dla banków są minimalne lub nie istnieją,

- prawa dotyczące licencji są niewielkie,

- wejście banków na rynek jest stosunkowo łatwe,
- podatki i opłaty dotyczące operacji finansowych realizowanych za granicą są niewysokie lub nie istnieją; niekiedy tylko wymagane jest płacenie podatku od zysku,

- nie ma obowiązku rezerw od zobowiązań zagranicznych.¹²

Do najważniejszych offshore centres należą: Anguilla (Antyle), Antyle Holenderskie, Bahamy, Bahrajn, Barbuda, Wyspy Kajmany, Costa Rica, Zjednoczone Emiraty Arabskie, Guernsey, Hongkong, Jersey, Liban, Luksemburg, Wyspa Man, Nowe Hebrydy, Panama, Filipiny, Saint Vincent, Seszele, Singapur.

Typowymi offshore centres są: Luksemburg, Wyspy Kajmany i Bahamy, Antyle, Bahrajn.

Natomiast Jersey, Guernsey, Wyspa Man stanowią zaplecze offshore dla Londynu.

Do korzyści, jakie płyną dla kraju tworzącego offshore centre, zalicza się:

1) korzyści bezpośrednie :

- kraj przyjmujący korzysta z wydatków, jakie realizują banki z offshore centre,

- wypłaty wynagrodzeń dla urzędników bankowych stanowią korzyść dla kraju przyjmującego,

- podatki od zysków banków stanowią dochód budżetu państwa przyjmującego.

2) korzyści pośrednie:

- dzięki istnieniu centrum offshore władze lokalne mają łatwiejszy dostęp do międzynarodowych rynków finansowych,

- obecność banków zagranicznych zwiększa efektywność lokalnego systemu bankowego oraz kompetencje personelu lokalnego.

Obok korzyści kraj przyjmujący ponosi koszty związane z istnieniem offshore. Są to koszty bezpośrednie, takie jak konieczność wyposażenia centrum w drogie usługi telekomunikacyjne i konieczność prowadzenia drogiej kontroli centrum, oraz koszty pośrednie, do których zalicza się:

- utratę autonomii polityki monetarnej, narażonej na transfery kapitału międzynarodowego,

- ucieczkę fiskalną osób prywatnych i przedsiębiorstw (strata dla budżetu),

- konkurencję dla banków lokalnych ze strony filii wielkich banków międzynarodowych.¹³

Nadzór nad międzynarodową działalnością bankową

Konieczność nadzoru nad międzynarodową działalnością bankową pojawiła się na początku lat siedemdziesiątych. Bankructwa w 1974 r. kilku banków spo-

wodowały podjęcie kroków mających przeciwdziałać takim wydarzeniom. Prezesi banków centralnych G-10 na spotkaniu zorganizowanym przez Bank Rozrachunków Międzynarodowych w Bazylei opublikowali 10 września 1974 r. komunikat, na mocy którego zobowiązały się do przyjscia z pomocą bankom znajdującym się w kłopotach. Ta funkcja pożyczkodawcy ostatniej instancji rozszerzyła się na operacje na rynku eurodewizowym.

Powstały pod egidą Banku Rozrachunków Międzynarodowych Komitet kontroli bankowej grupuje kraje G-10 i Luksemburg. Komitet ten uprzywilejowuje trzy rodzaje interwencji:

- rozwój wymiany informacji między narodowymi instytucjami kontroli i nadzoru,
- doskonalenie procedur kontroli,
- opracowanie wspólnych minimalnych norm prudencyjnych.

Od 1975 r. trwały prace zakończone umową z Bazylei. Kryzys zadłużenia w 1982 r. i skandal banku Ambrisiano spowodował wznowienie prac nad bezpieczeństwem w systemie bankowym. Umowa z Bazylei opiera zasadę nadzoru bankowego na konsolidacji w celu połączenia zagranicznych filii, które często są zwielokrotniane w celu uniknięcia nadzoru krajowego.

W zakresie nadzoru nad płynnością i wypłacalnością instytucji bankowych organizuje się podział prerogatyw między kraj pochodzenia i kraj przyjmujący, zwłaszcza jeżeli chodzi o filię lub oddział banku. Żadna instytucja bankowa nie może pozostać bez nadzoru, a określanie płynności banku powinno być realizowane na szczeblu globalnym.

Początek regramentacji wielostronnej nie przeszkodził w procesie dereglamentacji krajowych systemów finansowych, co miało miejsce w latach osiemdziesiątych. Miał on na celu wzrost efektywności i płynności tych systemów, rozwój innowacji finansowych i osiągnięcie postępu technologicznego. W końcu zniesienie ograniczeń walutowych spowodowało zbliżenie narodowych systemów do niereglamentowanych eurorynków. Rozszerzenie operacji swap i harmonizacja systemów podatkowych wywołały prawdziwą spiralę konkurencyjnej dereglamentacji. Każdy z krajów szukał w ten sposób polepszenia konkurencyjności swojego rynku finansowego. Globalizacja finansowa, wywołana przez te działania wskazuje na nowy aspekt wielostronnego nadzoru bankowego.

Komitet bazylejski do spraw kontroli bankowej, nazywany Komitetem Cooka od nazwiska jego przewodniczącego, pracował nad tym problemem w końcu lat osiemdziesiątych. W 1988 r. został opublikowany raport zatytułowany: „Konwergencja międzynarodowa norm mierzących prawidłowość funduszy własnych”. Dwa problemy były w nim akcentowane:

- zahamowanie spadku wskaźnika funduszy własnych banków, aby lepiej gwarantować solidność systemu bankowego osłabionego przez nasilenie konkurencji,

- utworzenie bardziej zrównoważonego środowiska dla konkurencji między bankami, a także uwzględnienie dynamicznego rozwoju operacji pozabilansowych.

Od 1992 r. banki prowadzące działalność międzynarodową muszą przestrzegać utrzymania współczynnika wypłacalności (współczynnika Cooka) w wysokości 8% (po przekroczeniu poziomu 7,25% w końcu 1990 r.). Współczynnik Cooka jest obliczany w sposób następujący:

$$\frac{\text{fundusze własne netto}}{\text{aktywa}} \rightarrow 8\%$$

Wyróżnia się dwie kategorie funduszy własnych: w pierwszej, jednakowej dla wszystkich banków, zawarte są kapitał i rezerwy zapisane w bilansie; w drugiej, mającej szerszy zakres i uwzględniającej specyfikę narodową, znajdują się ukryte rezerwy, rozbieżności z tytułu przeszacowania, prowizje, instrumenty hybrydowe związane z zadłużeniem. Niektóre elementy są przemnażane przez współczynnik mniejszy od jedności. Fundusze własne drugiej kategorii nie powinny być wyższe od funduszy kategorii pierwszej.

Elementy aktywów pozabilansowych są przeliczane przez przyrównanie do wartości aktywów bilansowych. Następnie wszystkie elementy aktywów, bilansowe i pozabilansowe, są wazone przez współczynniki ryzyka odpowiadające poszczególnym grupom aktywów.

Ryzyko rynkowe związane ze stopą procentową nie jest uwzględnione w tych wagach. Komitet bazylejski zamierza usunąć tę niedoskonałość. Banki miały osiągnąć wymagany poziom współczynnika do końca 1992 r. Współczynnik Cooka stawia akcent na znaczenie, jakie ma nadzór bankowy prowadzony zgodnie z przyjętymi normami. Od czasu jego wprowadzenia banki w znacznym stopniu ograniczyły działalność, która obciążała fundusze własne, a była mało rentowna.

Dyrektywa bankowa Unii Europejskiej dotycząca wypłacalności banków wprowadza do prawa wspólnotowego normę udziału funduszy własnych zaproponowaną przez Komitet bazylejski.¹⁴

Wnioski

Przeprowadzona analiza międzynarodowego rynku bankowego wskazuje na jego ewolucję polegającą na wykształcaniu się form coraz bardziej skomplikowanych oraz na jego globalizację.

Wzrost popytu na duże pożyczki spowodował rozwój kredytów konsorcjalnych i wzrost współzależności między instytucjami bankowymi. Zwiększenie stopnia współzależności między bankami może stać się przyczyną zwiększania zasięgu występujących odchyleń od stanu równowagi oraz wzrostu ryzyka na rynkach bankowych. Zjawiska te powodują wzrost popytu na usługi ubezpieczeniowe na rynku kredytowym oraz rozwój długoterminowych instrumentów ograniczających wysokie ryzyko kosztem ograniczania krótkoterminowych instrumentów niskiego ryzyka.

Konieczność nadzoru nad rynkiem bankowym prowadzi w pierwszym etapie do wzrostu współpracy między bankami w tym zakresie, a następnie do konsolidacji nadzoru nad międzynarodowym rynkiem finansowym i instytucjami finansowymi.

Procesy globalizacji na rynku finansowym stworzyły warunki dla ostrzejszej konkurencji. Zmniejszająca się rentowność banków powoduje konieczność nowych poszukiwań w zakresie ograniczania kosztów, restrukturyzacji, ograniczania niewykorzystywanych nadwyżek płynności. Niektóre banki znikną, inne będą chciały się wzmocnić poprzez fuzje i różne aliansy. Bankowość międzynarodowa będzie musiała na nowo zdefiniować swoją strukturę w wymiarze globalnym.

Przypisy

¹ Szerzej patrz: A. Kaźmierczak, *Pieniądz i bank w kapitalizmie*, PWN, Warszawa 1992, s.192-194.

² *Ibidem*, s.196.

³ W 1959 r. 7 banków amerykańskich posiadało 132 oddziały zagraniczne. Po roku 1969 już 53 banki amerykańskie miały 460 oddziałów zagranicznych (za: J. Metais, *Les marches du credit bancaire international*, w: *Finances internationales*, sous la direction de J. M. Siroen, A. Colin, Paryż 1993, s. 119).

⁴ B. Moschetto, *Les operations internationales de banque*, Centre d'Etudes Superieures de Banque, Paris 1980, s. 12-13.

⁵ Szerszy opis tych form patrz: A. Kaźmierczak, *Pieniądz i bank...*, op.cit., s. 214-217.

⁶ J. Metais, *Les marches du credit...*, op.cit., s. 120.

⁷ *Ibidem*, s. 121.

⁸ Por.: E. Leander, *The World's Best Big Bank Investment Now*. *Global Finance*, September 1994.

⁹ Por.: J. Metais, *Les marches du credit...*, op. cit., s. 122.

¹⁰ *Banque des Reglements Internationaux*, Rapport annuel 1995, s. 184.

¹¹ B. Marois, A.C. Cawen, *Internationalization Process of Japanese City Banks*, „Les Cahiers de recherche” Groupe HEC, Paris CR 515/1994.

¹² Według, Y. Simon, *Techniques financieres internationales*, „Economica”, Paris 1988, s. 560.

¹³ Y. Simon, *Techniques financières...*, op.cit, s. 561.

¹⁴ Council Directive 91/633/EEC of 3 December 1991, OJ L 339 11.12.1991 implementing Directive 89/229 EEC on the own funds of credit institutions. Council Directive 92/30/EEC of 6 April on the supervision of credit institution on a consolidated basis. OJ L 110, 28.04.1992.

Bibliografia

Banque des Reglements Internationaux, Rapport annuel 1995

Brett M., *Świat finansów*, Biblioteka Menedżera i Bankowca, Warszawa 1993

Bretton Woods: Melange pour ciquantenaire, Ed. Le Monde, Paris. 1994

de la Bruslerie H., *Gestion obligataire internationale*, Tom I: Marches et actifs financiers. „Economica”, Paris 1990

Chrabonszczewska E., *Międzynarodowe organizacje finansowe*, Poltext, Warszawa 1991

Council Directive 91/633 EEC of 3 December 1991

Council Directive 92/30/EEC of 6 April 1992

Descamps C., Soichot J., *Gestion financiere internationale*, LITEC, Paris 1995

Eiteman D.K., Stonehil A.I., Moffett M.H., *Multinational Business Finance*. Addison-Wesley Publishing Company. Sixth ed., Massachusetts 1992

Interational Capital Markets Development, Prospects and Policy Issues, IMF Washington D.C., August 1995

Kaźmierczak A., *Pieniądz i bank w kapitalizmie*, PWN, Warszawa 1992

Klein J., Marois B., *Gestion Financière Multinationale*, „Economica”, Paris 1996.

Leander E., *The World's Best Big Bank Investment Now*, „Global Finance”, September 1994

Leroux F., *Evolution sur les marches internationaux des capitaux et perspectives pour les pays en developpement*. Les Cahiers du CETAI, HEC, Université de Montreal. Janvier 1987, no 01.

Leroux F., *Marches internationaux des capitaux*. Press Université du Quebec, HEC-CETAI Montreal 1988

Marois B., Cawen A.C., *Internationalization Process of Japanese City Banks*, „Les Cahiers de Recherches”, Groupe HEC, Paris CR 515/1994

Metais J., *Les marchés du crédit bancaire international*, w: *Finances internationales*, sous la direction de J.M. Siroen, A. Colin, 1993

Moschetto B., *Les opérations internationales de banque*, Centre d'Etudes Supérieurs de Banque, Paris 1981.

Sarver E., *The Eurocurrency Market Handbook: the Global Eurodeposit and Related Market*, New York Institute of Finance, New York 1990

Simon Y., *Techniques financieres internationales*, „Economica”, Paris 1988

Wroński J., *Kredyty zagraniczne*, PTE, Warszawa 1977

INTERNATIONAL BANKING MARKET

(Summary)

International banking market is a part of the international financial market which developed considerably early but, like other segments of the market, it is still in the process of evolution. The growth of operations on the banking market is accompanied by the risk and development of instrument hedging the risk.

The article contains 7 items in which the following topics have been subsequently discussed:

- evaluation of the international banking activity,
- policy of banking internationalization,
- changes in banking accountancy,
- participants of the international banking market,
- international financial centres,
- surveillance over international activity of banks.

The analysis concludes that there has been growth of interdependence between banks and financial markets, developments of instruments hedging the risk on the banking market. The drop in profitability of banks forces them to search for methods of cost reduction and better use of liquidity surpluses. It should be expected that a new definition of banking structure in global terms will be presented in the future.